

ШЕРЕПЕНКО АННА, студентка 5
курсу факультету менеджменту і
бізнесу ВП «МФ КНУКіМ»
Науковий керівник:
Чеботаєва О. М., к.і.н., доцент

КУЛЬТУРНИЙ СВІТ ДИТИНИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Згідно українському законодавству, дітьми вважаються особи, що не досягли повноліття. А весь дитячий вік педагоги і психологи розподіляють на дитинство (дошкільний і молодший шкільний вік), підлітковий вік (від 11-12 до 15-16 років, деякі психологи вважають його «дитинством, що затягнулося») і юнацький вік (від 14 до 18 років). [3, с. 94, 98, 260, 371; 5, с. 175-176]

За своїм психолого-педагогічним змістом **дитинство** визначається як період становлення особистості дитини, перетворення її в повноцінного члена людського суспільства. Даний процес відбувається в специфічному соціокультурному просторі **дитячої субкультури**, створеної спеціально для дітей та, значною мірою, за участю самих дітей. Дитяча субкультура виконує ті ж функції, що і будь-яка культура дорослих (адаптивно-захисну, пізнавальну, інформаційно-комунікативну, нормативно-регулюючу, соціалізуючу, виховну, креативну, інтегративну, рекреаційну і т.д.). Тобто, як і будь-яка інша культурна підсистема, дитяча субкультура є поліфункціональним утворенням. Приставка «суб-» означає її підлегле становище в культурній системі, де домінують дорослі. [1]

Дитяча субкультура відзначається своєю двошаровістю. Один її шар – це культурні форми, які створюються дорослими для дитини. Вони репрезентують й трансформують кожному новому поколінню дітей соціально-культурні здобутки нації та людства в цілому (мову, фольклор, гумор, знання про властивості навколишнього світу, естетичні та релігійні уявлення, моральні норми тощо). Крім когнітивного та духовного аспектів культури, даний шар представлений великою кількістю побутових предметів дитячого призначення – одяг, взуття, іграшки, дитячі меблі, спортивний інвентар тощо.

Другий шар дитячої субкультури представлений формами власної дитячої діяльності. У дитячій субкультурі відбивається все, що створюється самою спільнотою дітей у кожній конкретно-історичній ситуації (мовленнєві новоутворення, ігри та їхній реквізит, дитячий «правовий» кодекс і т.д.). Кожна дитина збагачує загальний простір дитячої субкультури особистісними здобутками, настановами, принципами, традиціями, які вона виносить із своєї сім'ї. Кожна дитина реалізується в дитячій субкультурі по-своєму особливо, ніби виконуючи своє власне призначення. Тому дорослим в їхньому

спілкуванні із дітьми завжди потрібно пам'ятати, що з вишневої кісточки не виросте апельсин, з неї виросте маленька вишенька. [2, с. 48]

«Плоди», які насправді «виростають» в соціокультурному просторі дитячої субкультури, поки що не стали предметом фундаментального культурологічного дослідження. В існуючих наукових концепціях дитинство найчастіше розглядається або в соціологічному, або в історичному аспекті.

Отже, актуальність вивчення культурного світу дитини спричиняється щонайменше двома обставинами:

а) недостатньою увагою науковців до специфіки і розвитку дитячої субкультури саме з соціально-культурологічної точки зору;

б) стратегічною важливістю самого феномена дитинства як явища, в якому закладаються внутрішні потенції майбутнього життя як окремої особистості, так і всього суспільства в цілому (пригадаймо широко відоме гасло – «Діти – наше майбутнє!»).

Одним з найскладніших та найважливіших питань в дослідженні дитячої субкультури є розкриття її внутрішньої структури, яка, безперечно, не може бути однаковою для різних типів суспільств і загальних культурних систем. Спираючись на наявні з цього питання джерела, вважаємо, що найкраще в науковій літературі поки що представлена структура дитячої субкультури традиційного доіндустріального суспільства, тобто такого, що базувалося ще на аграрному ручному виробництві та усній передачі соціального досвіду від старшого покоління до молодшого. Видатна американська дослідниця Маргарет Мід називала таке суспільство постфігуративним з точки зору способів залучення дітей до соціально значимого досвіду. Можемо сказати, що мова йде про основні структурні компоненти дитячої субкультури будь-якої народної (традиційної), етнічної культури. [7] І. С. Кон визначає їх наступним чином:

- **традиційні ігри** (хороводи, рухливі ігри, військово-спортивні змагання та ін.);
- **дитячий фольклор** (лічилки, дражнилки, страшилки, казки, загадки, скоромовки тощо).
- **дитячий правовий кодекс** (знаки власності, стягнення боргів, право старшинства і опікунські права в різновікових групах, право на використання лише «свого» місця);
- **дитячий гумор** (потішки, анекдоти, розіграші, забіяцтва);
- **дитяча магія і міфотворчість** ("чаклунство" проти везучого, закликання сил природи для виконання бажання, фантастичні історії-небилиці, символічні жести);
- **дитяче філософствування** (питання типу "чому", міркування про життя і смерть та ін.);
- **дитяча словотворчість** (етимологія, мовні обороти, неологізми);
- **естетичні уявлення дітей** (складання віночків та букетів, малюнки та ліплення, "секрети");
- **наділення прізвиськами однолітків і дорослих;**

- *релігійні уявлення* (дитячі молитви, обряди). [4]

Кожний із вищезазначених структурних компонентів дитячої субкультури міг би стати предметом окремого, самостійного соціокультурного дослідження. Скажімо, феномен дитячої словотворчості в свій час серйозно вивчав К. І. Чуковський. Автор «Мухи-цокотухи» та інших шедеврів сучасної дитячої літератури написав про дитячу словотворчість окрему книгу «Від двох до п'яти». Він започаткував збирання оригінальних дитячих висловлювань, яким захоплюються сьогодні навіть деякі батьки. Чуковський піддав дитячий фольклор глибокому науковому аналізу. Смакуючи справжні дитячі шедеври («Ой, мама, какая *прелестная гадость!*», «Мадонна с *мадонёнком*», «Мы хорошо купались. Такою *брызгань* подняли!», «Ты уже принесла песочек, а я иду за *ещём*» и т.д.), Чуковський зауважував, що прекрасна сама по собі дитяча мова «має високу наукову цінність, ... досліджуючи її, ми відкриваємо дивні закономірності дитячого мислення...». [10, с. 4]

Не претендуючи на вичерпність сюжету, ми запропонували б включити в структуру сучасної дитячої субкультури дитячу літературу, дитячу музику, дитяче кіно, дитячі заклади (будинки творчості, клуби, театри і т.д.), дитячі іграшки, дитячі промислово виготовлені ігри, зокрема, комп'ютерні і т.д.

З усіх структурних компонентів дитячої субкультури варто зупинитися на такому важливому як **гра**.

Вивчення ігор передбачає розгляд різних аспектів взаємодії цього виду діяльності з іншими і його вплив на формування особистості в певній **етнічній спільноті**. В грі діти оволодівають різними навичками, які мають етнічне походження. Це стосується форм спілкування з однолітками (стосунки діти-діти у всій різноманітності), оволодіння першими формами трудової діяльності. Саме в грі діти копіюють і відтворюють світ дорослих певної етнічної спільноти.

Проте, в сучасному індустріальному, а тим більше – інформаційному, постіндустріальному, постмодерному суспільстві виявилась перерваною багатовікова ланка передавання ігрової традиції від одного дитячого покоління до іншого (раніше вона не переривалась навіть під час війни). Тобто відбувся перехід від постфігуративного типу культури до її кофігуративного і префігуративного типів. Цей перехід супроводжується **кризою традиційної ігрової культури**. Грати діти стали не менше, а гірше – якість ігор стрімко падає. В дитячому дозвіллі використовується все більше **примітивних ігрових форм** – пустощів, витівок, забав, що посідають місце вже на останній межі ігрової культури. Вони все частіше переходять в бешкетування і навіть хуліганство: забави з вогнем, вибухами, катуванням тварин, а то і людей, безглузді руйнування тощо. Тому як в культурологічній, так і в психолого-педагогічній літературі фахівці ставлять питання про необхідність рятування і відродження традиційних народних ігор – генетичного фонду ігрової культури кожного народу. [8, с. 264]

Спеціальної уваги дослідників, культурологічних практиків і батьків потребують комп'ютерні ігри, які буквально окупували культурний світ дитини

сучасної епохи з усіма їхніми як позитивними, так і негативними наслідками. Серед небезпечних тенденцій в розвитку ігрової дитячої культури науковці відзначають, наприклад, те, що сучасні дівчата та хлопчики розучуються гратися конструктивно. Змінилась і сама якість, сама сутність дитячої гри: вона стала індивідуалістичною, іноді агресивною. Особливо емоційно реагують на наявність агресії в комп'ютерній грі хлопчики. Вони із захватом переказують криваві сцени, перераховують зброю, її переваги і ціну.

«Моя улюблена гра про черв'яків, - каже Петрусь, 7 років, - там потрібно черв'яків «мочити», щоб кров бризкала на всі сторони, за це життя дають!» Звичайно, нам є зрозумілою ідея про необхідність розрядки і виходу агресії в безпечному для соціуму напрямку, але дитина дошкільного віку ще досить часто плутає видумку з дійсністю, тим паче, що в повсякденній ігровій діяльності вона постійно перетворює предмети, які є поряд, в ті, які потрібні, а сама перевтілюється в найрізноманітніших героїв. [9, с. 191]

Комп'ютерні ігри в сучасному суспільстві стали не тільки розвагою, але і носієм культури. Вони мало схожі на балетну сцену, галерейну стіну або сторінку з книги, проте так само фіксують сучасну мораль, етику, ілюзії, надії та уявлення про минуле і майбутнє більшості людей. Існує багато якісних навчальних програм, як вітчизняних, так і зарубіжних виробників. Зокрема, декілька програм з навчання писати мотивують дітей до написання оповідань, листів або привітань друзям. Цікавими є для дітей **імітаційні ігри**, які точно відтворюють історичну, географічну або наукову обстановку та заохочують дітей виступати в ролі дослідників, приймати рішення, долати перешкоди.

Значить справа полягає не в самій грі або її ігровому результаті, а в тому, в якій взаємостосунки і з ким вступає в ній дитина, які якості набуває, чому вчиться, що пізнає, що відкриває в собі, як самовиражається, з якої точки зору пізнає навколишній світ, як відбувається соціалізація дитини. [6, с. 85-86]

Отже, дитяча субкультура - це особлива система, що існує у дитячому середовищі уявлень про світ цінностей, свого роду – культура в культурі, яка живе за специфічними і самобутніми законами, хоча й «вбудована» в загальне культурне ціле. Це сукупність особливостей поведінки, форм спілкування, діяльності самих дітей, а також соціокультурні інваріанти, зафіксовані в дитячій мові, мисленні, ігрових діях, фольклорі. Дитяча субкультура втілює специфічні способи організації дитячого життя, норми і цінності світосприйняття, спілкування та взаємовідносини з оточуючими. В дитячій субкультурі, як і в загальній культурі, в якій народилася дитина, відбувається формування цілісного життєвого досвіду індивіда, задовольняються його найважливіші потреби, такі як потреба в ізоляції від дорослих, близькості з іншими людьми за межами сім'ї, потреба в самостійності та участь у соціальних змінах. Дитяча субкультура – це складний, суперечливий, динамічний, але настільки важливий культурний світ, що в подальшому він має стати предметом більш пильної і всебічної дослідницької уваги культурологів.

Список використаних джерел:

1. Абраменкова, В.В. Детская субкультура: содержание, функции, значение в культуре. [Електронний ресурс] / Режим доступу: [http.portal-slovo.ru](http://portal-slovo.ru). – Назва з екрану.
2. Буева, Л.Н. Социальная среда и формирование гармонической личности / Л.Н. Буева. – М.: Наука, 1971.
3. Гончаренко, С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.
4. Кон, И. С. Ребенок и общество. [Електронний ресурс] / Режим доступу: [http.bestreferat.ru/referat-213223](http://bestreferat.ru/referat-213223). – Назва з екрану.
5. Кочубей, Т.Д. Проблема періодизації дитинства у людинознавчих науках та її вплив на процес навчання та виховання // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: наук. зб. – Умань, 2002.
6. Луков, В.А. Особенности молодежных субкультур в России / А. В. Луков // Социс. – 2002. – №10.
7. Мид, М. Культура и мир детства. [Електронний ресурс] / Режим доступу: [http.bestreferat.ru/referat-213851](http://bestreferat.ru/referat-213851). – Назва з екрану.
8. Репринцева, Е.А. Педагогика и психология игры. Программа спецкурса // Игра в образовании ребенка: от прошлого к настоящему. Учебное пособие. – Курск: Изд-во Курского гос. ун-та, 2004.
9. Сіткар, В.І. Субкультура дитинства в контексті сучасної масової культури. – Тернопіль, 2013.
10. Чуковский, К. И. От двух до пяти. – М.: Дегтиз, 1963.